

"דרך כוכב מיעקב וקם שבת מישראל" – פרשנות נבואת בלעם

ספר במדבר פרק כד

(יד) וְעַתָּה הִנְנִי הוֹלֵךְ לְעַמִּי לְכָה אֵינְךָ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה הָעָם הַזֶּה לְעַמְךָ בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים:

(יז) אֲרָאֲנוּ וְלֹא עָתָה אֲשׁוּרְנוּ וְלֹא קָרוֹב דְּרֹךְ כּוֹכַב מֵיַעֲקֹב וְקָם שִׁבְט מִיִּשְׂרָאֵל וּמִחֵץ פְּאֲתֵי מוֹאָב וְקִרְקַר פֶּלַל בְּנֵי שֵׁת: (יח) וְהָיָה אֲדוֹם יְרֵשָׁה וְהָיָה יְרֵשָׁה שְׁעִיר אֵיבִיו וַיִּשְׂרָאֵל עֲשֶׂה חֵיל: (יט) וַיְרִיד מֵיַעֲקֹב וְהָאָבִיד שָׁרִיד מֵעִיר:

רש"י על במדבר פרק כד פסוק יז

(יז) ארראנו – רואה אני שבו של יעקב וגדולתו אך לא עתה הוא, אלא לאחר זמן: דרך כוכב – כתרגומו לשון דרך קשתו. שהכוכב עובר כתף. ובלע"ז דישטיניט כלומר יקום מזל: וקם שבת – מלך רודה ומושל: ומחץ פאתי מואב – זה דוד שנאמר בו השכב אותם אלנה וילדד שני חבלים להמית וגו': ומחץ פאתי מואב – התרגום מפרש קלור העברי ויקטול וכו': וקרקר – לשון קורה כמו אני קרתי. מקבת בור נקרתם. יקרוה עורבי נחל. פורי"י בלע"ז: כל בני שת – כל האומות שכלם ילאו מן שת בנו של אדם הראשון:

(יט) וירד מיעקב – ועוד יהיה מושל אחר מיעקב: והאבד שריד מעיר – מעיר החשובה ... ועל מלך המשית אומר כן שנאמר בו וירד מים עד ים ולא יהיה שריד לבית עשן:

האם לרש"י יקשה כפל הלשונות ?

מדוע רק הפסוק האחרון מפרשו על 'מלך המשיח'?

לרש"י מגמת 'נבואת בלעם' היא:

הרגעת בלק שחורבן מואב לא יהיה בימי

[ולכן אינו מפרש על משיח רק כשמוכרח הוא מהפסוק]

רמב"ן על במדבר פרק כד פסוק יד

והנבואה הזאת לימות המשיח היא כי כל נבואותיו מוסיפות בעתידות,

מתחלה אמר שהם חלק ה' ונחלתו, ובשנית הוסיף כבשם הארץ והרגם מלכיה, ובשלישית ראה שבתם בארץ ופרו ורבו על הארץ והעמידם מלך ינצח את אגג, ותנשא עוד המלכות שראה דוד מתנשא למעלה,

ועתה בנבואה הזאת הרביעית יוסף לראות ענין המשיח, ולכך הרחיק הענין מאד ואמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב (פסוק יז) מה שלא אמר כן בנבואות הראשונות,

וראה מ"ש רבנו בספר הגאולה

[כתבי הרמב"ן ח"א ע' רסו, הוצ' הרב קוק]:

ולא הסכמתי בזה עם המפרשים אותו על דוד ע"ה מפני שני טעמים:

האחד: כי ידענו שאין מן המתנבא הזה [בלעם] עד דוד רק כארבע מאות שנה, ואין אצל הנביאים זה "אחרית-הימים", ולא דבר רחוק מאד כדי שיאמרו "לא עתה" ו"לא קרוב", ולא מצאנו הלשונות האלה, ר"ל "ולא קרוב", רק על הגאולה העתידה, כי בא נאמר לימים רבים [דניאל ח, כו.], דהנה בנבואה השלישית דיבר על שאול ונפול אגג בידו והתנשא מלכותו, ולא הרחיק הזמן באחת מן המילות האלו.

השני: כי דוד מלכנו לא "קרקר כל בני שת, רק של אויביו מסיב!

[וקשיא על רש"י!]

לרש"י: 'וקרקר' אינו מל' הריסה והשמדה

אלא מל' 'ניקור' וכריית קבורה

ספר שמואל ב פרק ח

(יב) מֵאָרֶם וּמִמוֹאָב וּמִבְּנֵי עַמּוֹן וּמִפְּלִשְׁתִּים וּמִעַמְלֵק וּמִשְׁלַל הַדְּדָעוֹר בֶּן רָחַב מֶלֶךְ צוּבָה: (יג) וַיַּעַשׂ דָּוִד שֵׁם בְּשָׂבוּ מִהַכּוֹתוֹ אֶת אָרֶם בְּגִיא מֶלֶךְ שְׂמוֹנָה עֶשְׂרֵת אֶלְף:

רש"י שם

(יג) ויעש דוד שם – שקבר את ההרוגים שהרג באלדוס, והוא שם טוב לישראל, שקוברין את אויביהם; וכן הוא אומר במלחמת גוג ומגוג (יחזקאל לט יג): וקברו כל עם הארץ והיה להם לשם. ומנין שקברו דוד, שנאמר בספר מלכים (א יא טו): ויהי כהיות דוד את אלדוס בעלות יואב שר הצבא לקבר את החללים.

ויתפרש הכתוב: שאותו המלך שימחץ פאתי מואב הוא זה שיקרקר' כלומר, כרה קברים וקבר את חללי אויביו.

ועל פי זה תומתק הבאת שלשת הסימוכין שהביא רש"י למושג 'קרקר'...

על פי זה יכל בני שתי שמה שנתאמץ דוד 'לנקר' להם בורות קבורה, הוא מפני 'כבוד האדם' שבחם, בהיותם גם הם 'בני שת', חלק מהאנושות הכללית על כן התנהג אליהם דוד ביחס 'אנושי'.

והזכיר זאת בלעם כהמשך למה שפתח 'רואה אני שבו של יעקב וגדולתו בזמן דוד, שנצחונו וגבורתו על אויביו זוהי 'גדולתו', אך ביחסו האנושי לחללי אויביו נתבטא גם 'שבחו' האיכותי, כמיש 'ויעש דוד שם' שבזה גרם לקידוש השם'...

אבן עזרא על במדבר פרק כד פסוק יז

כל הנבואה רק על 'דוד המלך'

(יז) אראנו ולא עתה - הקרוב אלי כי זאת הנבואה על דוד אמר ולא עתה כי אחרי ארבע מאות שנה היתה: אשורנו ולא קרוב - הטעם כפול והמשל הוא כוכב ושבת:

... וחסידי דעת יחשבו כי המפרש דרך כוכב על דוד הוא מכחש ביאת המשיח חלילה חלילה

כי המשיח מבואר היטב בנבואת דניאל כאשר פירשתי שהזכיר עמידת מלכי יון וקום החשמונאים ועמידת בית שני ושני המצור והגליות והישועה זה אחר זה

ואין צורך לנביא בעולם עם דברי משה שהוא העיקר אם יהיה נדחך בקצה השמים ושב ה' אליהך את שבותך:

אור החיים על במדבר פרק כד פסוק יז

כל הנבואה על 'מלך המשיח' בלבד

(יז) אראנו ולא עתה וגו' כפל הדברים במלות שונות, גם כפל לומר דרך כוכב וגו' וקס שבט וגו', גם כפל לומר ומחך וגו' וקרקר וגו', כל הנבואה במלך המשיח נאמרה:

ויתבאר על פי דבריהם ז"ל (סנהדרין נח.) שאמרו בפסוק בעתה אחיטנה, זכו אחיטנה לא זכו בעתה, והוא רחוק מופלג... וכפל הענין, וסינוי הלשון,

יתבאר על פי דבריהם ז"ל שאמרו שאם תהיה הגאולה באמנעות זכות ישראל יהיה הדבר מופלג במעלה, ויתגלה הגואל ישראל מן השמים במופת ואות, כאמור בספר הזהר. מה שאין כן כשתהיה הגאולה מזל הקץ ואין ישראל ראויים לה תהיה באופן אחר, ועליה נאמר שהגואל יבא עני ורוכב על חמור:

והוא מה שאמר כאן, כנגד גאולת אחיטנה שהיא באמנעות זכות ישראל, שרמז במאמר אראנו ולא עתה, אמר דרך כוכב, שיזרח הגואל מן השמים,

... וכנגד גאולת בעתה, שרמז במאמר אשורנו ולא קרוב, אמר וקס שבט מישראל, פירוש שיקום שבט אחד מישראל כדרך הקמים בעולם לך טבע:

וטעם שיעד גאולת אחיטנה, שהיא כוכב ליעקב, וגאולת בעתה שהיא עני וכו' לישראל, שהם כתות הלדיקים?

נתכוון לומר שהמושא לגדר זה של ביאת הגואל כוכב הוא כשתהיה הגאולה מפאת גדר הבינוני שבישראל, שיתבאר מעשיהם ויבא בזכותם והוא אומרו דרך כוכב מיעקב, אבל ביאתו כדרך וקס שבט, זה יהיה כשלא יטיבו מעשיהם כת הבינונים, ולא יבא אלא מפאת כת הלדיקים שבהם, והוא אומרו וקס שבט מישראל:

כפל הלשונות: בעיתה - אחישנה'

פרשנות הרמב"ם היא החריגה מכל מפרשי נבואת בלעם

בזה שפירש כל פסוק לשני אישים:

דוד ומלך המשיח!

רמב"ם יד החזקה - הלכות מלכים פרק יא
אף בפרשת בלעם נאמר ושם נבא בשני המשיחים במשיח הראשון שהוא דוד שהושיע את ישראל מיד צריהם ובמשיח האחרון שעומד מבניו שמושיע את ישראל באחרונה ושם הוא אומר:

אראנו ולא עתה זה דוד
אשורנו ולא קרוב זה מלך המשיח

דרך כוכב מיעקב זה דוד
וקם שבט מישראל זה מלך המשיח

ומחך פאתי מואב זה דוד
וכן הוא אומר ויך את מואב וימדדס בחבל וקרקר כל בני שת זה המלך המשיח
שנאמר בו ומשלו מים עד ים

והיה אדום ירשה זה דוד
שנאמר ותהי אדום לדוד לעבדים וגו'
והיה ירשה וגו' זה המלך המשיח
שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון וגו':

ויש לעיין בפרשנות הרמב"ם

- מה טעם האריכות בפרטי פרשנות המקרא שאינו סגנונו של הרמב"ם?
- מה לו להזכיר את "דוד"? למה אינו מתרכז בפסוקים הרומזים ל"משיח" - עליו הוא דן? [ואין לומר שהתממשות חלקה הראשון של הנבואה - מגביר את האמונה בהתממשות חלקה השני]
- מה ראה לקרא ל"דוד" בשם "משיח הראשון"?
- [ואם בגלל ש"נמשח" - למה לא שאול? ואם מדובר על "גואל" מגלות - למה לא "משה"?]
- מדוע איננו מונה את מעלותיו-האישיות של מלך המשיח, כפי שמנה בהל' תשובה?
- רמב"ם יד החזקה - הלכות תשובה פרק ט
מפני שאותו המלך שיעמוד מזרע דוד בעל חכמה יהיה יתר משלמה ונביא גדול הוא קרוב למשה רבינו ולפיכך ילמד כל העם ויורה אותם דרך ה' ויבואו כל הגוים לשומעו ...
- ומדוע מיקם את הל' משיח בסיום ספר היד החזקה? ולא שילבו בין 'עיקרי-האמונה' בהלכות 'יסודי התורה'?